

Ida Tolgensbakk Vedeld er utdannet folklorist, og arbeider for tiden med prosjektet Mangfoldige minner. Hun er også medlem av NFLs styre.

Ida Tolgensbakk Vedeld: **Barns sang – noen eksempler på tradisjon i migrasjon**

I denne teksten skal jeg se på to eksempler på barnesang som traderes blant migranter til Norge, og som har blitt samlet inn i anledning prosjektet Mangfoldige minner

Hva er egentlig barnesang og barnekultur?

Barn er viktige bærere av kultur gjennom muntlig tradisjon, og i Norge utmerker vers og sanger seg ved at de ser ut til å ha mye større plass i barns hverdag enn voksnes. Barnekulturen kan virke konservativ og konserverende – barn og barnebarn sier regler og tullevs en selv kjenner fra egen barndom. Det er en hyggelig opplevelse for de fleste, for sangene du lærte som barn glemmer du ikke – de blir en del av din språklige og kulturelle identitet. Samtidig er barn kreative og nyskapende – gamle sanger gis nytt innhold etter situasjonen, og nye sanger opptas i høyt tempo – noen ganger for å forsvinne ganske snart, andre ganger for å bli. I tillegg må man ikke glemme at barn også er viktige bærere av voksen kultur og voksnes kulturuttrykk – i barnslig mimende form som når fireåringen danser ”brækdans” som en del av sin spontane hopp-og-sprett-lek, eller i andre former.

Et av flere dominerende syn på barnekultur har vært å se barnekultur som en egen selvstendig kulturform eller subkultur. Dette er problematisk av flere grunner. Marianne Gullestad advarte i 1994 mot ”at vi i iveren etter å forstå og tildele verdi til barns kulturelle

aktiviteter, begår den feilen å skape et falskt og idylliserende bilde av en egen barnekultur, isolert fra voksenverdenen”. I bruken av begrepet ”barnekultur” i bestemt form, entall ligger det en fare for å fokusere på produkt framfor prosess, og for å analytisk isolere barns kulturuttrykk fra de voksnes verden – som om de to ikke samhandler. Sist men ikke minst er ikke barnekultur *en* kultur – barnekultur og dens enkelte uttrykk varierer med kjønn, klasse, etnisitet og alle andre sosiale og økonomiske forhold, slik som med alle andre kulturer.

Begrepet barnesang må omfattes av de samme kritiske bemerkninger. Barn har aldri levd i en boble, isolert fra omverdenens påvirkning, selv om vårt samfunn kanskje kan påstås å ønske seg en slik uskyldig unntakstilstand for sine yngste medborgere. Vi ønsker å gjøre barns liv mest mulig skjermet fra for eksempel det vi ser på som mørke, negative, voldelige og / eller seksuelle elementer i vårt liv. Dermed synger vi heller ikke sanger vi opplever som støtende til barna. Det betyr på ingen måte at de ikke hører og bruker disse andre sangene.

Jeg vil til sist legge til at på norsk kan barnesang bety både sang for barn og sang av barn. I utgangspunktet vil jeg hevde at i de fleste sammenhenger vil det være meningsløst å holde disse to fra hverandre. I et folkloristisk perspektiv kan vi nok også med hell inkludere ”voksensanger” (f eks fra populærkulturen og masseproduksjonen) i begrepet barnesang, når de brukes av barn. Jeg bruker begrepet

barnesang her i betydningen sang som brukes av barn og / eller i voksnes bevisste omgang med barn.

Den første song eg høyra fekk... Noen måter barn lærer sangene sine på

1) Barns første møte med sang kan komme så tidlig som i mors liv. Men det er voggesangene som de fleste tenker på som de første virkelige barnesangene. Her er det enveiskommunikasjon i begynnelsen, som ganske snart utvikler seg til en dialog mellom voksen og barn – selv om det vil være den voksne som først og fremst må ses som ”giveren”.

2) Når spedbarnsalderen er tilbakelagt folder det seg ut en hel mengde med folkelig repertoar for barn. Det dreier seg om regler, viser og sanger. Foreldre synger for sine barn, og nå kan også barna etter hvert synge selv – sangen antar mer og mer karakter av å være en dialog mellom barnet og omgivelsene. Barnet kan etter hvert selv dikte videre på kjente sanger, og opparbeider seg favoritter og spesialiteter. Ikke bare foreldrene, men også andre voksenpersoner i familie og institusjonsliv overfører sine sangkunnskaper til barnet. Her kan jeg nevne ”knesanger” som en typisk sjanger – barnet sitter på en voksens fang, og blir humpet opp og ned til rytmisk sang- i Norge f eks ”Ride ride ranke”.

3) Den tredje overføringssituasjonen jeg vil nevne her er den som skjer barn og barn i mellom, altså en synkron overføring av tradisjon. Søsken, barnehagekamerater og kanskje særlig klassekamerater er viktige givere av tradisjonsstoff til barnet. Det er her vi ser det mange har kalt ”den egentlige barnekulturen” eller ”barns egen kultur” – den som skjer utenfor voksnes rekkevidde (som tidligere nevnt er dette en problematisk benevnelse – voksne er både givere og deltakere også her). Noen av de kulturuttrykkene som er mest typiske er de sangene som synges til hopping i tau og strikk, til klappeleker og ball-lek og så videre – altså sang som akkompagnerer lek eller sang som er lek.

Muntlig tradisjon

Tradisjon er noe som er tradert. Å tradere vil si å overføre et kulturelement. I muntlig tradisjonsoverføring skjer denne overføringen som muntlig kommunikasjon.

Barns tidligste møte med sang er som regel i rent muntlig form. Voksne synger for barnet sanger de selv ofte har lært muntlig. Barnet påvirkes de første årene ikke direkte av tekst, men det møter den fikserte, tekstlige indirekte, gjennom voksnes høytlesning og ”høyt-synging” – for eksempel fra sangbøkene.

Migrasjon

Migrasjon betyr folkevandring, altså at mennesker flytter over statsgrenser. Migrasjon kan være frivillig eller tvungen, og den kan være en positiv eller en negativ opplevelse. Uansett vil den nok alltid være traumatisk, i den forstand at den alltid vil være en utfordring for den det gjelder. Mange tatt-for-gitt-heter forsvinner når man flytter, og særlig når man flytter langt. Inn kommer nye livsformer, og kanskje nye tenkemåter.

Hva gjør det med enkeltmenneskets muntlige tradisjonsrepertoar at man migrerer? For tekstbasert tradisjon vil selvfølgelig språksituasjonen ha mye å si. Migrantene selv synger vel fremdeles sine sanger på original-språket som før – eller føles de irrelevante i den nye situasjonen? Kanskje synges de samme sangene som før, men de kan ha fått ny følelsesmessig betydning? Barn av migranter vil som oftest bli tospråklige. I hvilken grad lærer disse barna foreldrenes sangrepertoar, og

bruker de det? I hvilken grad oversettes sanger? I hvilken grad tar migranter til seg det nye landets og det nye språkets sangrepertoar?

2 eksempler på barnesang i migrerende tradisjon

1) Voggessang

Voggessanger kan ikke kalles et fullstendig universelt fenomen. Voggessangen slik vi vanligvis tenker om den, er knyttet til vår vestligmoderne kulturkrets. Der legges gjerne barn aktivt for natta, ofte på eget rom. Man har som følge av denne skikken etter hvert skapt et sett av ritualer rundt dette for å lette overgangen fra våkenhet til søvn. Ofte har ett av innslagene i et slikt ritual vært en voggessang. Andre steder i verden og i tida har barn, som voksne, sovnet av seg selv når de var trøtte.

Ett fenomen tror jeg likevel man kan påstå at er tverrkulturelt, nemlig voksnes sang for barn i forbindelse med trøst og søvn generelt – uten at det alltid må være spesielt avgrenset til et leggerituale. Slik trøst-og-søvn-sang tror jeg kan sies å være universelt menneskelig. Vi har spurt etter voggessanger i prosjektet Mangfoldige minner, og erfaringen så langt er at voggessanger er noe som er lett å forklare for folk med de forskjellige bakgrunner, og er en

Dandini dandini dastana
danalar girmiş bostanakov bostanci
danayiyemesin lahanayi
Dandini dandini danali bebek
Elleri yüzü kinali bebek,
Uyusun da büyüsün ninni
Tipiş tipiş yürüsün ninni.

Man kan høre Mehmet synges på <http://www.mangfoldigeminner.no/Members/Liv/DW-B0016%20Mehmet%20synger.wav/view>

Som så mange andre voggessanger betyr ikke ordene i denne sangen så mye. Innholdet i slike sanger er ofte underordnet funksjonen: å skape en følelse av ro og trygghet. I norskspråklig sammenheng kan man bare se på sanger som østerdølenes ”Sulli lulli/sulli lulli leia” og trollmors ”Aj aj aj aj aj boff”...

folkelig sjanger som folk gjerne deler med oss og andre.

Mehmet er en mann fra en arabiskspråklig by sør i Tyrkia, som flyttet til Norge for å studere. Han giftet seg med en norsk kvinne, og bor i dag sammen med henne og to barn på Lørenskog i Norge. Jeg vil her si noe kort om Mehmet's voggessang for sine barn.

Mehmet forteller at hans morsmål er en arabisk dialekt. Han er født og oppvokst i arabiskspråklige Yesilpınar sør i Tyrkia. Tyrkisk lærte han først da han begynte på skolen. Elevene ble tvunget til å bruke kun dette språket, og alle lærebøker var på tyrkisk. Man kunne kanskje tro at dette ville gi Mehmet et negativt forhold til tyrkisk som språk, men likevel er det dette språket Mehmet og hans norske kone legger vekt på å prøve å lære barna.

Mehmet forteller at de regner det som mer matnyttig for framtida. Barna er i hovedsak norskspråklige, og har bodd hele sitt liv i Norge, men de har dratt forholdsvis ofte til Yesilpınar på ferie.

Ikke bare er det tyrkisk Mehmet lærer barna – det er også dette språket han bruker når han har sunget for dem om kvelden. Slik er ordene i Mehmet's vakre sang:

Mehmet forteller at han ble mint på denne sangen av en tyrkisk kamerat i Oslo som sang den for sine barn. Han hadde tidligere hørt sangen i Tyrkia, og prøvde å synge den hjemme. Den ble veldig populær, og Mehmet forteller at barna hans i perioder ikke ville legge seg uten sangen ”sin”. En trussel hvis

barna ikke ville høre var å si at ”da får dere ikke sang i kveld”!

Kommer Mehmeds (rent norskspråklige?) barnebarn til å synge denne sangen? Da vil vi i så fall få to traderingsledd av en tyrkiskspråklig sang hos norskspråklige nordmenn etter en arabiskspråklig migrasjon til Norge! Kommer disse tenkte barnebarna til å tenke på den som tyrkisk, og knytte følelser omkring sin bestefars migrasjon til den – eller kommer den til å bare være en sang blant mange? Kan det tenkes at melodien består, mens ordene etter hvert vil bli norske, eller at sangen vil nynnes? Det blir det spennende å følge med på!

2) Klappeleker

Det neste eksempelet på barnesang jeg skal ta for meg her, er klappeleker, altså sangleker akkompagnert av klapping.

Klappeleker har i perioder vært svært populære i Vest-Europa, og det er mange slags tradisjonelle sanger over hele verden som inneholder elementer av klapping.

Kyra Danielle Gaunt (2006) har studert svarte jenters lek i USA, og peker på de sammenfiltrete røttene til svarte musikkuttrykk som har tatt så ulike veier som rock, blues, hip-hop og Double Scotch (det vi ville kalt hoppetau med to tau – noe som har blitt en sport og en bevegelse i USA nå på

begynnelsen av det nye årtusenet). I bunnen av alle disse sjangrene – og flere, ligger den rytmiske snakke-syngingen, og klapping. Et interessant element ved klappesangene er at de ser ut til å allerede fra tidlig av, og i hvert fall fra 1960-årenes USA, å ha vært lek utelukkende for jenter.

Klappeleker som helt tidlig lek initiert av foreldre overfor spebarn og småbarn kjenner vi fra den klassisk engelske ”nursery rhyme” kalt ”Pat- a-cake”. Denne regla blir vanligvis brukt med et ganske lite barn på fanget til den voksne. Større barn, og særlig de yngre skolebarna, har videreutviklet disse klappelekene til noe som må kunne kalles en helt egen sjanger – klappesangene.

Å kombinere sanger med håndklapp i forskjellige mønstre kjennes i Danmark i alle fall fra rundt 1900, men da ”kun som få enkeltstående tilfelle” (Nielsen 1989:34). Svend Nielsen mener at klappesangene kom til Danmark som en del av en internasjonal bølge fra ca 1970. Det er ikke urimelig å regne med at de kom hit til Norge omtrent på samme tidspunkt – jeg har ikke kunnet finne eksempler på dem tidligere i alle fall.

Den engelske klappesangen ”A sailor went to sea” ser ut til å være kjent over hele den engelskspråklige verden. Gwenda Bees Davey (2003:3) skriver at den finnes blant annet i Australian Children’s Folklore Collection. Den har en enkel tekst:

A sailor went to sea, sea, sea
To see what he could see, see, see
But all that he could see, see, see
Was the bottom of the deep blue sea, sea, sea

Poenget med å dra til sjøs for å se verden og ende opp med å bare se sjøen fungerer fint på engelsk, og er blant annet brukt av Fred Astaire. Erik Kaas Nielsen (1986:138) spør om

teksten kan være inspirert av dette. Flere varianter av teksten og klappemønstre til denne kan finnes på

http://cocojams.com/handclap_rhymes.htm

I Gladsaxe i Danmark i 1978 sang en gruppe jenter i 6.klasse denne sangen for Svend Nielsen:

En sømand tog til si,si,si
For at se hva han ku si,si,si
Men alt hva han kun si,si,si
Lå på bunnen af det dybe si,si,si

Man kan høre barna synge om man går inn på den danske folkeminnemlingens nettsider:
<http://www.dafos.dk/brug-arkivet/kilder-online/boernetraditioner/en-soemand-tog-til-si-si-si.aspx>.

Melodien som synges er identisk med den som brukes i engelskspråklige land, og dessuten kjent i eldre sanger både i Danmark og Sverige (Kaas Nielsen 1986:13).

Nielsen skriver at jentene lar sjømannen dra til "hug", "lår", Kina, Spanien, Japan, Uakzuak, USA og "Dingeling". De siste to versene tar med alle stedene og avslutter med Dingeling.

Til min barneskole på Bjølsen i Oslo kom sangen seinest på slutten av 80-tallet. Favoritten var en klappesang vi kalte "Anne Malene", men En sjømann... var også en populær sang.

Vi sang den på samme rytme som jentene i Gladsaxe, men med ørlite avvikende (flatere) melodi. Det første verset var som så:

En sjømann dro til ABC
For å lære litt om ABC
Men da han kom til ABC
Så var det bare ABC

Vi sang flere vers som jeg ikke husker, men etter en kaosvariant avsluttet vi med *I love you* – som var akkompagnert av det vi oppfattet som "sexy" bevegelser, altså hendene i kryss over brystet mens vi vrikket på rumpene.

"Ayse" og "Meryem" er gode venninner i en av Oslos østlige drabanter, begge med tyrkiskfødte foreldre. I 2008 synger de "En sjømann..." med stor iver. "Ayse" forteller at hun har lært sangen av kusina si.

Jentene sitter eller står med ansiktene mot hverandre. Klappingen går slik: Begynner på "En" med et klapp med hendene sammen.

Fortsetter med høyre hånd mot "motspilleren"s høyre hånd på "sjø", så hendene mot hverandre igjen, neste stavelse: venstre hånd klappes mot motspillerens venstre, så sammen igjen, og så på ABC: tre klapp med begge hender mot motspillerens begge hender.

På "Kina" erstattes de tre klappene av at jentene gjør øynene sine smalere ved å dra i ytterste øyekrok på hvert øye. Når de synger "India" legges håndflatene mot hverandre og strekkes bølgende oppover (som en hinduistisk hilsen i dans?). Når de synger "Island" legger de armene rundt seg selv og rister som om de fryser.

En sjømann dro til ABC
For å lære litt om ABC
Men da han kom til ABC
så var det bare ABC

En sjømann dro til Kina
For å lære litt om Kina
Men da han kom til Kina
Så var det bare Kina

En sjømann dro til India
For å lære litt om India
Men da han kom til India
Så var det bare India

En sjømann dro til Island
For å lære litt om Island
Men da han kom til Island
Så var det bare Island

En sjømann dro til ABC
For å lære litt om Kina
Men da han dro til India
Så var det bare Island

(Avsluttes vanligvis med latter!)

Denne sangen er altså en norskspråklig sang, sunget av to tospråklige norske jenter med opprinnelig tyrkiske foreldre. Enkelte australske forskere har undersøkt utbredelsen av ikke-engelsk folkløse blant australske skolebarn med varierende etnisk bakgrunn. De rapporterer enkelte innslag, slik som noe som kalles "Chinese flick" i klinkekulelek – men den engelskspråklige folkloren er klart dominerende, også for eksempel på Christmas Islands! For min egen del kan jeg rapportere at vi som barn i Oslo på 80-tallet lekte minst to leker av ikke-norsk og ikke-engelsk opprinnelse. "Garam" var en ball-lek med to lag og en steinstabel som skulle rives ned. Vi trodde den kom fra Pakistan. "Sclacko" var populær ball-lek i gymtimene, av uviss opprinnelse. Vi brukte ingen ikke-norskspråklige sanger eller vers i skolens sosiale sammenheng. Er det mulig å antyde at leker som ikke krever ord lettere vandrer med migrasjon og annen kulturkontakt? Og at A sailor... har blitt til En sømand / En sjømann rett og slett på grunn av den relativt enkle oversettelsesprosessen som ikke forstyrrer rytmen i klappingen?

Både etnisk opprinnelse, alder og kjønn er påfallende her. Gaunt beskriver hvordan klappesangene i amerikanske storbyer er et svart eller afroamerikansk fenomen, brukt nesten helt utelukkende av svarte jenter. Nielsen og Kaas Nielsen nevner ingen ting om et eventuelt etnisk aspekt i sine gjengivelser av hvordan danske barn bruker klappeleker i Københavnsområdet i de første etterkrigstidene. Derimot har de flere kommentarer som belyser et kjønnsaspekt. Kaas Nielsen skriver for eksempel at når en klasse virkelig blir hektet på klappesang kan man se alle elevene – "herunder også drengene" klappe sammen. Men: *Drengene er dog ikke særlig ivrige og vedholdende. "de vil også hellere spille fotball". Det alt for indviklede klapperi er heller ikke noget for dem. Det er pigerne, der bliver virtuoser, det er dem, der tilegner sig det nye og lærer fra sig. (Kaas Nielsen 1986:140)*

Det lille egenfunne materialet jeg har å basere meg på her i Norge tyder på at også her er klappeleker en jenteaktivitet. Det kan se ut til at i overfarten over Atlanterhavet (eller har vi fått den fra Storbritannia?) har denne sjangeren

mistet sitt etnisk ekskluderende aspekt, men beholdt den strenge kjønnssegregeringen.

Det ligger mye læring i kroppsliggjøringen av fenomener slik den skjer i klappeleker og voggesanger. Gaunt skriver at "... game-songs constitute a crucial means by which girls learn to enact black musical interactions and social aesthetics" (2006:61). Hun peker på at barnelekene er en arena hvor "blackness" læres.

Man kan for eksempel tenke seg at en voggesang sunget mildt og stille av en trøstende far gir assosiasjoner til det språket det synges på som fester seg for alltid. Melodien i Mehmeds voggesang er definitivt "orientalsk-klingende". Assosierer Mehmeds barn orientalske toner med trygghet og nærhet? Min barnslige reproduksjon av hva vi oppfattet som "sexy" lærte meg at bryster og hofter er kvinnelige karakteristika, og at de er seksuelt ladete deler av meg – og knyttet til kjærlighetserklæringer. "Ayse" og "Meryem" lager skrå øyne når de synger om å dra til Kina, og dansebevegelser når de synger om

India. Påvirker slike barnslige stereotypiseringer deres oppfatning av sine indiske eller kinesiske klassekamerater? Påvirker det deres syn på seg selv? Hvordan ville de ha beveget seg om sjømannen dro til "Norge" eller til "Tyrkia"?

Som jeg mener å ha vist av disse små eksemplene kan migrasjon få de forskjelligste utslag på barnekultur. I Mehmeds tilfelle har en tyrkisk sang blitt overført til norske forhold av en arabisktalende migrant. Det er for tidlig å si noe om hvordan denne sangens videre liv i norsk samfunn og folkekultur vil være, men det er rimelig å anta at også Mehmeds eventuelle barnebarn får høre den. Kanskje bringer de den enda videre? Språket i Ayse og Meryems sang er norsk, selv om de har fått høre den av en kusine som like gjerne kunne ha lært dem noe på tyrkisk, siden de alle sammen er tospråklige. Det er vanskelig å si noe definitivt om grunnene til jentenes valg av norsk språk her, men det er i alle fall interessant å se at en afroamerikansk kvinnetradisjon via mange omveier kan få nytt liv hos jenter i et multikulturelt Norge.

Litteraturliste

Davey, Gwenda Beed 2003: "Prins Joris Was a Gentleman", i *NLA News* February 2003, Volume XIII, Number 5, National Library of Australia, <http://www.nla.gov.au/pub/nlanews/2003/feb03/article5.html>

Gaunt, Kyra Danielle 2006: *The games black girls play: learning the ropes from double-dutch to hip-hop*, New York University Press, New York

Gullestad, Marianne 1994: "Om å studere "barnas egen kultur" : tanker om barns aktive samfunnsdeltakelse ", i: Petter Aasen og Ove Kristian Haugaløkken (red.): *Bærekraftig pedagogikk : identitet og kompetanse i det moderne samfunnet*, Gyldendal akademisk, Oslo

Kaas Nielsen, Erik 1986: "Jeg vil synges en sang", Fremad, København

Nielsen, Svend 1989: "Børn og sang", i: Foreningen Danmarks Folkeminder Udvalget for dansk børnefolklore 1989: *Børnekultur i øjenhøjde : ni synspunkter*

www.mangfoldigeminne.no

Artikkelen er publisert i NFLnytt nr 52, november 2008